

بررسی مشروعیت تحریم‌های یکجانبه دولت‌ها از منظر حقوق

بین‌الملل

گروه حقوق، حقوق بین‌الملل عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

میرهای

میرفتاحی (نویسنده)

مسئول

گروه حقوق، حقوق بین‌الملل عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

دکتر داود عباسی

چکیده

تحریم‌های یکجانبه دولتی به اقداماتی اطلاق می‌شود که یک کشور به‌طور مستقل علیه کشوری دیگر اعمال می‌کند و هدف آن محدود کردن تعاملات اقتصادی، سیاسی یا فرهنگی است. این تحریم‌ها می‌تواند به‌صورت اقتصادی، تجاری، مالی یا حتی نظامی اعمال شود. در این تحقیق، به بررسی مشروعیت تحریم‌های یکجانبه از منظر حقوق بین‌الملل پرداخته شده است. طبق اصول حقوق بین‌الملل، تحریم‌های یکجانبه به‌طور عمده باید بر اساس تصمیمات نهادهای بین‌المللی مانند شورای امنیت سازمان ملل متحد اعمال شود. اما در عمل، کشورهای مختلف با استفاده از این تحریم‌ها به‌طور مستقل و بر اساس منافع ملی خود، قوانین بین‌المللی را نادیده می‌گیرند که این موضوع باعث ایجاد چالش‌های حقوقی و سیاسی می‌شود. تحریم‌های یکجانبه به‌ویژه علیه کشورهای خاص مانند ایران که تحت تحریم‌های گسترده اقتصادی و تجاری قرار گرفته است، به یکی از مسائل بحث‌برانگیز در عرصه حقوق بین‌الملل تبدیل شده است. در این تحقیق، همچنین راهکارهایی برای مقابله با این تحریم‌ها با استفاده از رویکرد اقتصاد مقاومتی بررسی می‌شود. این رویکرد شامل تقویت تولید داخلی، تنوع در منابع اقتصادی، توسعه ارتباطات با کشورهای غیرتحریمی و ایجاد ظرفیت‌های اقتصادی پایدار برای کاهش اثرات منفی تحریم‌ها و دستیابی به استقلال اقتصادی است.

تحریم‌های یکجانبه، حقوق بین‌الملل، مشروعیت، شورای امنیت سازمان ملل، اقتصاد مقاومتی

واژگان کلیدی:

طبقه‌بندی JEL: فقه – حقوق – جزا و جرم شناسی – حقوق بین‌الملل – حقوق خصوصی

Examining the Legitimacy of Unilateral Sanctions by Governments from the Perspective of International Law

Scientific Journal of Modern
Jurisprudence and Law

Print ISSN: 2717- 1469
Online ISSN: 2717 - 1477

Profile in ISC, SID, Noormags,
Magiran, Ensani,
GoogleScholar
www.jaml.ir

Year 2025, Sixth year, Issue 23

Pages 1-24

Mirhadi Mirfatahi
(Responsible author)

Department of Law, Public International Law, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

Dr. Davoud Abbasi

Department of Law, Public International Law, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

Abstract

Unilateral state sanctions refer to measures that a country independently imposes against another country and its purpose is to restrict economic, political or cultural interactions. These sanctions can be applied in economic, commercial, financial or even military terms. This research examines the legitimacy of unilateral sanctions from the perspective of international law. According to the principles of international law, unilateral sanctions should be applied mainly based on the decisions of international institutions such as the United Nations Security Council. However, in practice, various countries ignore international law by using these sanctions independently and based on their national interests, which creates legal and political challenges. Unilateral sanctions, especially against specific countries such as Iran, which has been subject to extensive economic and commercial sanctions, have become one of the controversial issues in the field of international law. This study also examines strategies for dealing with these sanctions using a resilience economy approach. This approach includes strengthening domestic production, diversifying economic resources, developing ties with non-sanctioned countries, and creating sustainable economic capacities to reduce the negative effects of sanctions and achieve economic independence.

Keywords: Unilateral sanctions, International law, Legitimacy, UN Security Council, Resilience economy

JEL Classification: Jurisprudence - Law - Criminal and Criminology - International Law - Private Law

مقدمه

افزون بر جنبه‌های حقوقی، آثار انسانی تحریم‌های یکجانبه نیز غیرقابل چشم‌پوشی است. گزارش‌های متعدد از نهادهای بین‌المللی حاکی از آن است که تحریم‌های اقتصادی یکجانبه، اغلب زندگی اقشار آسیب‌پذیر جامعه، از جمله کودکان، سالمندان و بیماران را با خطرات جدی مواجه می‌سازند. کاهش دسترسی به دارو، غذا، سوخت و خدمات درمانی، از جمله تبعات مستقیم این تحریم‌هاست که می‌تواند به نقض حقوق بشر از جمله حق حیات، بهداشت و کرامت انسانی منجر شود. با توجه به آنچه گفته شد، این مقاله در پی آن است که مشروعیت تحریم‌های یکجانبه دولت‌ها را از منظر حقوق بین‌الملل مورد بررسی قرار دهد. در این مسیر، تلاش می‌شود تا با تحلیل مستندات حقوقی، رویه‌های نهادهای بین‌المللی، و همچنین بررسی آثار عملی و انسانی این تحریم‌ها، به پرسش‌هایی چون حدود اختیارات دولت‌ها در اعمال تحریم، مسئولیت بین‌المللی ناشی از اقدامات یکجانبه، و چگونگی حفظ حقوق بنیادین افراد در شرایط تحریم پاسخ داده شود.

۱- مفاهیم و تاریخچه تحقیق

۱-۱- تعریف تحریم‌های یکجانبه

تحریم‌های یکجانبه اقداماتی محدودکننده هستند که یک دولت یا گروهی از دولت‌ها بدون مجوز یک نهاد بین‌المللی،

در دهه‌های اخیر، تحریم‌های یکجانبه به ابزاری رایج در سیاست خارجی برخی دولت‌ها بدل شده‌اند. این تدابیر که معمولاً بدون پشتوانه قطعنامه‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد اتخاذ می‌شوند، اغلب به بهانه‌هایی چون نقض حقوق بشر، تهدید علیه صلح و امنیت بین‌المللی یا حمایت از تروریسم اعمال می‌گردند. با این حال، گستره تأثیرات چنین تحریم‌هایی، به‌ویژه بر جمعیت‌های غیرنظامی، پرسش‌های جدی در خصوص مشروعیت، مقبولیت و سازگاری آن‌ها با اصول بنیادین حقوق بین‌الملل مطرح کرده است. حقوق بین‌الملل، به‌ویژه در قالب منشور سازمان ملل متحد، قواعدی را در خصوص استفاده از اقدامات قهرآمیز توسط دولت‌ها وضع کرده است. بر اساس اصل عدم توسل به زور و احترام به حاکمیت دولت‌ها، تنها شورای امنیت سازمان ملل مجاز به اتخاذ اقدامات الزام‌آور علیه کشورها در چارچوب فصل هفتم منشور است. از این رو، تحریم‌های یکجانبه می‌توانند با اصول بنیادین نظم حقوقی بین‌المللی، به‌ویژه اصل وفاداری به تعهدات بین‌المللی و احترام به صلاحیت انحصاری شورای امنیت، در تعارض باشند.

مداخله و غیرقانونی بودن اقدامات اقتصادی قهری^۷ تأکید کرده است. با این حال، برخی کشورها مدعی اند که تحریم‌های یکجانبه بر اساس حق اتخاذ تدابیر مقابله‌ای که در حقوق بین‌الملل عرفی مطرح شده، قابل توجیه است، مشروط بر اینکه متناسب موقت و در راستای بازگرداندن رفتار غیرقانونی دولت هدف باشد. این مسئله همچنان در محافل حقوقی و بین‌المللی مورد بحث و تفسیر است.^۸

۱-۲- انواع تحریم‌ها

در این قسمت به انواع تحریم‌ها می‌پردازیم.

۱-۲-۱- تحریم‌های اقتصادی

تحریم‌های اقتصادی رایج‌ترین نوع تحریم‌های یکجانبه هستند و شامل محدودیت‌های تجاری، مالی و سرمایه‌گذاری علیه کشور هدف می‌شوند. این نوع تحریم‌ها می‌توانند شامل ممنوعیت واردات و صادرات، مسدودسازی دارایی‌های خارجی، محدودیت در ارائه خدمات بانکی و قطع دسترسی به سیستم‌های مالی بین‌المللی مانند سوئیفت باشند. نمونه بارز این نوع تحریم‌ها، تحریم‌های ایالات متحده و اتحادیه اروپا

مانند شورای امنیت سازمان ملل متحد، علیه دولت، نهاد، شرکت یا فردی در یک کشور دیگر اعمال می‌کنند. این تحریم‌ها معمولاً با اهداف سیاسی، اقتصادی یا حقوق بشری اعمال شده و ممکن است شامل محدودیت‌های تجاری، مالی، دیپلماتیک یا ممنوعیت‌های سفر باشند.^۱

از منظر حقوق بین‌الملل، تحریم‌های یکجانبه در تعارض با اصولی چون عدم مداخله در امور داخلی کشورها که در ماده ۲ بند ۷ منشور ملل متحد^۲ ذکر شده، برابری حاکمیتی دولت‌ها که در ماده ۲ بند ۱ منشور ملل متحد تصریح شده، و آزادی تجارت بین‌المللی^۳ که در موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت ۱۹۴۷ و موافقت‌نامه عمومی تجارت خدمات ۱۹۹۵^۴ مطرح شده است، قرار می‌گیرند.^۵

همچنین، میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر حق توسعه اقتصادی و همکاری بین‌المللی تأکید دارد که تحریم‌های یکجانبه می‌توانند آن را نقض کنند. دیوان بین‌المللی دادگستری^۶ نیز در برخی آراء خود، از جمله در پرونده نیکاراگوئه علیه ایالات متحده ۱۹۸۶، بر اصل عدم

۶ - International Court of Justice – ICJ

۷ - Principle of Non-Intervention and Illegality of Coercive Economic Measures

۸ - قاسمی، اسماعیل؛ ذکائی و شاره، سیدرضا (۱۳۹۷)، تحلیل نقش تحریم اقتصادی ایران و تاثیر آن بر جرائم اقتصادی، چاپ اول، تهران: نشر جنگل جاودانه، ص ۱۲۱

۱ - صمدی یامچلو، ناهید (۱۳۹۶)، مبانی حقوقی و مشروعیت تحریم‌های یک جانبه آمریکا، تهران: انتشارات قانون‌یار، ص ۵۱

۲ - Article 2(7) of the United Nations Charter – UN Charter

۳ - Freedom of International Trade

۴ - General Agreement on Trade in Services 1995 – GATS 1995

۵ - غریب آبادی، کاظم (۱۳۹۷)، تحریم‌های یک جانبه و حقوق بین‌الملل، چاپ اول، تهران: نشر دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، ص ۴۲

نوع تحریم‌ها می‌تواند شامل محدودیت‌های همکاری‌های امنیتی و آموزشی نیز باشد. نمونه‌ای از این تحریم‌ها، تحریم‌های تسلیحاتی اعمال‌شده علیه کره شمالی و ایران به دلیل برنامه‌های هسته‌ای و موشکی آن‌ها است.^۳

۱-۲-۴- تحریم‌های فردی و حقوق بشری

تحریم‌های فردی معمولاً رهبران سیاسی، مقامات دولتی، نهادهای امنیتی یا اشخاصی را هدف قرار می‌دهد که به نقض گسترده حقوق بشر، فساد یا اقدامات غیرقانونی متهم شده‌اند. این تحریم‌ها شامل مسدودسازی دارایی‌ها، ممنوعیت سفر و محدودیت‌های اقتصادی برای افراد و نهادهای مرتبط است. برای مثال، قانون ماگنیتسکی که ابتدا در ایالات متحده تصویب شد و سپس در اتحادیه اروپا و کانادا مورد استفاده قرار گرفت، تحریم‌هایی را علیه افراد متهم به نقض حقوق بشر در کشورهایی مانند روسیه و چین اعمال کرده است.^۴

۱-۳- تاریخچه تحریم‌های یکجانبه

تحریم‌های یکجانبه به عنوان ابزاری در سیاست خارجی، تاریخی طولانی دارند و از دوران باستان تاکنون به اشکال مختلف اعمال شده‌اند. یکی از نخستین نمونه‌های

علیه ایران و روسیه است که بخش‌های کلیدی اقتصاد این کشورها مانند نفت، گاز و صنایع بانکی را هدف قرار داده‌اند!

۱-۲-۲- تحریم‌های دیپلماتیک

تحریم‌های دیپلماتیک شامل اقدامات محدودکننده‌ای مانند کاهش یا قطع روابط دیپلماتیک، لغو توافقات دوجانبه و اخراج دیپلمات‌ها از کشور تحریم‌کننده است. این نوع تحریم‌ها معمولاً در واکنش به اقدامات یک دولت که ناقض هنجارهای بین‌المللی تلقی می‌شود، اعمال می‌شوند. به عنوان مثال، پس از اشغال کریمه توسط روسیه در سال ۲۰۱۴، کشورهای غربی روابط دیپلماتیک خود را با مسکو محدود کردند و برخی نشست‌های بین‌المللی را بدون حضور این کشور برگزار کردند.^۲

۱-۲-۳- تحریم‌های نظامی

تحریم‌های نظامی شامل ممنوعیت فروش یا انتقال تجهیزات و فناوری‌های نظامی به کشور هدف است. این تحریم‌ها اغلب توسط سازمان ملل متحد یا کشورهای قدرتمند برای جلوگیری از تقویت توان نظامی یک دولت خاص اعمال می‌شوند. علاوه بر ممنوعیت فروش سلاح، این

۳ - حسینی محجوب، حسین و همکاران (۱۴۰۰). تحریم‌های اقتصادی یک جانبه در میانه اعمال قدرت نرم و سخت، فصلنامه علمی مطالعات قدرت نرم، سال یازدهم، شماره دوم، ص ۳۲

۴ - رجبی، محمد (۱۴۰۱). بررسی تحریم‌های بین‌المللی و موازین حقوق بشر با تاکید بر تحریم‌های چند جانبه علیه ایران، فصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی، سال یازدهم، شماره ۱، ص ۱۳۷

۱ - اخوان، بهار؛ شفیعی، محمود (۱۳۹۸). تحریم‌های آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران از منظر حقوق بین‌الملل، پژوهش‌نامه حقوق بشری، ص ۴۳

۲ - تقوی نژاد، سید سلیمان (۱۳۹۷). تحریم‌های یک جانبه آمریکا نقض عهدنامه مودت و دوستی ۱۹۵۵، کنفرانس ملی دستاوردهای نوین جهان در تعلیم و تربیت، روانشناسی، حقوق و مطالعات فرهنگی- اجتماعی، ص ۵

در اواخر قرن بیستم و اوایل قرن بیست و یکم، تحریم‌های یکجانبه به یکی از رایج‌ترین ابزارهای سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ تبدیل شدند. نمونه‌های برجسته شامل تحریم‌های ایالات متحده علیه کوبا از سال ۱۹۶۲، ایران از سال ۱۹۷۹ و روسیه پس از الحاق کریمه در سال ۲۰۱۴ است. این تحریم‌ها، هرچند اغلب به بهانه‌هایی مانند نقض حقوق بشر یا تهدیدات امنیتی اعمال می‌شوند، اما همواره مورد انتقاد بسیاری از کشورها و سازمان‌های بین‌المللی قرار گرفته‌اند. به ویژه، سازمان ملل متحد و دیوان بین‌المللی دادگستری در برخی موارد تأکید کرده‌اند که تحریم‌های یکجانبه می‌توانند ناقض حقوق بین‌الملل و اصول تجارت آزاد باشند.^۳

۲- ابعاد حقوقی تحریم‌های یکجانبه در حقوق بین‌الملل

تحریم‌های یکجانبه از منظر حقوق بین‌الملل همواره محل اختلاف بوده‌اند، زیرا اصل عدم مداخله در امور داخلی کشورها و اصل برابری حاکمیتی دولت‌ها را نقض می‌کنند. منشور سازمان ملل متحد، به‌ویژه در ماده ۲ بند ۴، هرگونه تهدید یا استفاده از زور علیه تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی کشورها را ممنوع کرده است. با این حال، برخی کشورها تحریم‌های اقتصادی را نوعی اقدام قهری مشروع و جایگزینی برای

شناخته‌شده تحریم‌های اقتصادی، تحریم مگاری در یونان باستان بود که توسط آتن علیه شهر مگارا در قرن پنجم قبل از میلاد وضع شد. این تحریم که ورود کالاهای مگاری به آتن را ممنوع می‌کرد، یکی از عوامل جنگ پلوپونزی میان آتن و اسپارت شد. در قرون بعد، دولت‌ها از تحریم‌ها به عنوان ابزاری برای اعمال فشار بر رقبای و دشمنان خود استفاده کردند، اما این اقدامات اغلب فاقد یک چارچوب قانونی مشخص در سطح بین‌المللی بودند.^۱

در دوران مدرن، استفاده از تحریم‌های یکجانبه به ویژه پس از جنگ جهانی اول و تشکیل جامعه ملل افزایش یافت. یکی از مهم‌ترین موارد، تحریم‌های اعمال‌شده توسط بریتانیا و سایر کشورهای غربی علیه ایتالیا در سال ۱۹۳۵، پس از حمله این کشور به اتیوپی بود. با این حال، این تحریم‌ها به دلیل عدم همکاری کامل سایر کشورها ناکارآمد بودند. پس از جنگ جهانی دوم، با تأسیس سازمان ملل متحد تحریم‌ها به عنوان ابزاری قانونی در چارچوب شورای امنیت سازمان ملل مورد استفاده قرار گرفتند. با این وجود، برخی کشورها، به‌ویژه ایالات متحده، همچنان از تحریم‌های یکجانبه برای پیشبرد اهداف سیاسی و اقتصادی خود بهره می‌برند.^۲

^۳ - زمانی، سید قاسم؛ فرهمند زاد، زینب (۱۴۰۰)، اقدامات قهری یک جانبه آمریکا علیه ایران از منظر حقوق بین‌الملل با تأکید بر رویه شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد، مجله پژوهش‌های حقوقی، دوره ۲۰، شماره ۴۸، ص ۱۳

^۱ - جلالی، دکتر رضا (۱۳۹۳)، تاریخچه پیدایش تحریم‌ها سیر تحولات تاریخی روابط متعامل و متقابل ایران و آمریکا، پژوهش نامه تاریخ، دوره ۹، شماره ۳۵، ص ۱۴

^۲ - رضوی، سید محمد حسن و همکاران (۱۴۰۱)، تعهدات حقوق بشری دولت واضح تحریم در برابر مردم کشور تحریم شده: از صدور معافیت تحریمی تا رفع موثر موانع، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۵۲، شماره ۲، ص ۱۰۸۵

با این حال، برخی کشورها تلاش کرده‌اند تا تحریم‌های یکجانبه خود را با استناد به اصل اقدامات متقابل در حقوق بین‌الملل توجیه کنند. بر اساس پیش‌نویس مسئولیت دولت‌ها در قبال اعمال غیرقانونی بین‌المللی که توسط کمیسیون حقوق بین‌الملل تدوین شده است، در شرایط خاص، کشورها می‌توانند در پاسخ به نقض تعهدات بین‌المللی، تدابیر متقابل اتخاذ کنند. با این حال، این تدابیر باید متناسب، موقت و هدفمند باشند و نباید منجر به نقض تعهدات بنیادین بین‌المللی مانند حقوق بشر شوند.^۵

بنابراین، مشروعیت تحریم‌های یکجانبه همچنان در حقوق بین‌الملل مورد بحث است و بسیاری از کشورها و نهادهای بین‌المللی خواستار وضع مقرراتی شفاف‌تر برای محدود کردن استفاده ابزاری از این تحریم‌ها هستند.

۳- مشروعیت تحریم‌های یکجانبه از منظر حقوق بین‌الملل

۳-۱- اصول کلی مشروعیت در حقوق بین‌الملل

اصول کلی مشروعیت در حقوق بین‌الملل به قواعد و نهادهایی اشاره دارند که مطابق با آن‌ها رفتارها و اقدامات دولتها در عرصه بین‌المللی ارزیابی و پذیرفته می‌شوند. یکی

استفاده از زور می‌دانند. در مقابل، دیوان بین‌المللی دادگستری در برخی آراء خود، از جمله در پرونده نیکاراگوئه علیه ایالات متحده (۱۹۸۶)، تأکید کرده است که تحریم‌های اقتصادی که به منزله فشار نامشروع بر یک دولت تلقی شوند، می‌توانند ناقض حقوق بین‌الملل باشند.^۱

یکی دیگر از چالش‌های حقوقی تحریم‌های یکجانبه، تعارض آن‌ها با تعهدات بین‌المللی کشورها در زمینه حقوق بشر و تجارت آزاد است. میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر حق توسعه اقتصادی کشورها تأکید دارد و تحریم‌هایی که مانع دسترسی یک ملت به کالاهای اساسی، دارو و خدمات مالی شوند، می‌توانند ناقض این حق باشند. همچنین، موافقت‌نامه‌های سازمان تجارت جهانی از جمله موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت^۲ و موافقت‌نامه عمومی تجارت خدمات^۳ محدودیت‌های غیرقانونی بر تجارت را ممنوع کرده‌اند. به همین دلیل، بسیاری از کشورهای هدف تحریم، تحریم‌های یکجانبه را به عنوان موانع تجاری غیرقانونی و اقدامات تبعیض‌آمیز اقتصادی به چالش کشیده‌اند.^۴

۴ - مقامی، امیر (۱۴۰۱)، تحریم‌های اقتصادی یک جانبه آمریکا و نقض حقوق بشر اتباع ایران، دو فصلنامه حقوق بشر، سال هفدهم، شماره ۱، ص ۲۶۴

۵ - کازرونی، علیرضا و همکاران (۱۳۹۴)، بررسی کارایی تحریم‌های یک جانبه و چند جانبه بر تجارت خارجی محصولات غیر نفتی در ایران، فصلنامه نظریه‌های کاربردی اقتصاد، سال دوم، شماره ۱، ص ۸۴

۱ - ولی‌زاده، اکبر (۱۳۹۰)، رهیافت‌ها و نظریه‌های کارایی تحریم در اقتصاد سیاسی بین‌المللی، فصلنامه سیاست مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۴۱، شماره ۱، ص ۳۵۰

۲ - GATT 1947

۳ - GATS 1995

زیرساخت‌های حیاتی باشد، بلکه باید محدود به مجازات دولت یا نهادهای مسئول در کشور هدف باشد.^۲

اصل احترام به حقوق بشر نیز یکی از اصول بنیادین در ارزیابی مشروعیت تحریم‌ها به شمار می‌رود. هرگونه تحریمی که منجر به نقض گسترده حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مردم کشور هدف شود، ممکن است از نظر حقوق بین‌الملل غیرقانونی و غیرمشروع تلقی شود. تحریم‌های یکجانبه باید در چارچوب اصول حقوق بشری به ویژه حقوق بشر بین‌المللی مانند کنوانسیون‌ها و میثاق‌های جهانی اعمال شوند. بنابراین، مشروعیت تحریم‌ها باید نه تنها از منظر امنیت بین‌المللی، بلکه از منظر رعایت حقوق بشر و عدالت جهانی نیز ارزیابی گردد.^۳

۳-۲- مسئولیت دولت‌ها در اعمال تحریم‌های یکجانبه

مسئولیت دولت‌ها در اعمال تحریم‌های یکجانبه به عنوان یکی از مباحث حیاتی در حقوق بین‌الملل شناخته می‌شود. طبق اصل مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، هر دولتی که اقداماتی انجام دهد که مغایر با تعهدات بین‌المللی‌اش باشد، مسئولیت حقوقی بر عهده خواهد داشت. به عبارت دیگر، اگر یک دولت تحریم‌های یکجانبه‌ای علیه دولت دیگری اعمال

از اصول بنیادین این است که همه کشورها باید احترام به حاکمیت ملی یکدیگر را رعایت کنند. طبق اصل عدم مداخله در امور داخلی کشورهای دیگر، هیچ کشوری حق ندارد به صورت یکجانبه در امور داخلی کشور دیگری دخالت کند، مگر اینکه بر اساس قطعنامه‌های بین‌المللی یا در چارچوب دفاع از امنیت جهانی باشد. این اصل در ارزیابی مشروعیت تحریم‌های یکجانبه بسیار حائز اهمیت است، زیرا هر تحریمی که بدون مجوز شورای امنیت سازمان ملل و یا در تضاد با اراده یک دولت مستقل اعمال شود، می‌تواند به عنوان نقض این اصل تلقی شود.^۱

اصل دیگری که در حقوق بین‌الملل برای مشروعیت اقدامات و تحریم‌ها مورد توجه قرار می‌گیرد، تناسب است. این اصل بیان می‌کند که هر اقدامی که در راستای پاسخ به تهدیدات یا نقض‌های بین‌المللی انجام می‌شود، باید متناسب با شدت تهدید یا نقض باشد. به عبارت دیگر، تحریم‌ها نمی‌بایست به گونه‌ای اعمال شوند که باعث آسیب‌های گسترده و غیرضروری به مردم غیرنظامی یا بخش‌های غیرمرتبط کشور هدف شوند. این اصل به ویژه در ارزیابی مشروعیت تحریم‌های اقتصادی و تجاری اهمیت دارد، چرا که هدف از تحریم‌ها نباید آسیب به زندگی روزمره مردم یا

۳ - جمال پور، حمید و همکاران (۱۴۰۱)، تحلیل فرایند تحریم‌های یک جانبه آمریکا و تاثیر آن بر اشتغال و توسعه در ایران، نشریه سیاست پژوهی ایران، شماره ۳۲، دوره ۹، ص ۱۴

۱ - رضوی، سید محمد حسن؛ زین الدینی، فاطمه (۱۳۹۸)، بررسی حقوقی تطابق اقدامات متقابل اقتصادی با موازین حقوق بشر؛ دسترسی به غذا و دارو، دو فصلنامه حقوق بشر، سال چهاردهم، شماره ۱، ص ۴

۲ - حدادی، مهدی؛ کریمی، سیامک (۱۳۹۶)، اعمال یک جانبه دولت‌ها به عنوان منبع تعهد بین‌المللی در حقوق بین‌الملل، فصلنامه تحقیقات حقوقی، شماره ۸۱، ص ۲۹۲

می‌توانند به مسئولیت بین‌المللی دولت اعمال‌کننده منجر شوند. برای مثال، اگر تحریم‌ها باعث تشدید فقر، کمبود دارو و خدمات درمانی یا دیگر مشکلات انسانی در کشور هدف شوند، دولت اعمال‌کننده باید مسئولیت حقوقی آن‌ها را بپذیرد. در این راستا، نهادهای بین‌المللی مانند دیوان بین‌المللی دادگستری می‌توانند برای ارزیابی مشروعیت و تاثیرات تحریم‌ها اقدام کنند و در صورت لزوم مسئولیت دولت را در این زمینه بررسی نمایند.

۳-۳- مقررات و اصول حقوقی برای اعمال تحریم‌ها بر اساس قوانین داخلی

مقررات و اصول حقوقی برای اعمال تحریم‌ها بر اساس قوانین داخلی هر کشور به‌طور مستقیم تحت تأثیر قوانین بین‌المللی و اصول حقوق بشر قرار دارد. در بسیاری از کشورها، قوانین داخلی آن‌ها به‌ویژه در زمینه تحریم‌ها، به‌طور مشخصی تنظیم شده‌اند تا تطابق با تعهدات بین‌المللی آن کشور را تضمین کنند. این قوانین معمولاً در راستای اجرای تحریم‌ها به‌طور یکجانبه یا در چارچوب تصمیمات بین‌المللی نظیر تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل تنظیم می‌شوند. برای مثال، در برخی کشورها مانند ایالات متحده، مقررات داخلی برای تحریم‌ها معمولاً تحت قوانین خاصی مانند قانون تحریم‌های اقتصادی و معاملات خارجی یا قانون مبارزه با تروریسم قرار دارند که محدوده و شرایط اعمال تحریم‌ها را

کند که نقض حقوق بشر، نقض حاکمیت ملی یا سایر اصول اساسی حقوق بین‌الملل را در پی داشته باشد. این دولت مسئولیت بین‌المللی خواهد داشت. بنابراین، دولت‌ها در هنگام اعمال تحریم‌ها باید به دقت توجه کنند که اقداماتی که انجام می‌دهند، مطابق با اصول قانونی بین‌المللی و حقوق بشر باشد و به هیچ‌وجه نقض‌کننده حقوق دیگر کشورها نباشد!

دولت‌ها باید متناسب بودن و مناسب بودن تحریم‌های یکجانبه را در نظر بگیرند تا از اعمال اقداماتی که به نقض حقوق بشر یا ایجاد بحران‌های انسانی منجر می‌شوند، جلوگیری شود. تحریم‌های اقتصادی که به صورت یکجانبه و بدون تایید نهادهای بین‌المللی نظیر شورای امنیت سازمان ملل اعمال می‌شوند، ممکن است به بحران‌های انسانی و کاهش سطح زندگی مردم منجر شوند. در چنین شرایطی، دولت‌ها مسئولیت دارند که از اعمال تحریم‌های بی‌دلیل و غیرضروری که باعث آسیب رساندن به غیرنظامیان می‌شود، خودداری کنند. همچنین، باید این اطمینان حاصل شود که تحریم‌ها با هدف قانونی و در چارچوب اهداف بین‌المللی حقوق بشر و امنیت جهانی اعمال گردند.^۲

در نهایت، دولت‌ها مسئولند که در صورت اعمال تحریم‌های یکجانبه، از شفافیت و نظارت مناسب بر اثرات آن‌ها اطمینان حاصل کنند. در صورتی که تحریم‌ها منجر به نقض حاکمیت ملی یا حقوق بشر کشور هدف شوند، این اقدامات

۲- جمیل احدی، احمد (۱۴۰۰)، اثر تحریم‌های بین‌المللی بر ورود به بازارهای جهانی: مورد مطالعه ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی، ص ۵۸

۱- بهادران، فاطمه (۱۳۹۷)، تاثیر تحریم‌های بین‌المللی بر صنعت پتروشیمی ایران با تاکید بر صادرات و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، پایان نامه کارشناسی ارشد، موسسه آموزش عالی راغب اصفهانی، ص ۹۴

بر مقررات داخلی در ارتباط با تحریم‌ها بسیار مهم است و نهادهای بین‌المللی نیز باید در این زمینه نقش نظارتی ایفا کنند تا اطمینان حاصل شود که تحریم‌ها مطابق با موازین حقوقی داخلی و بین‌المللی اعمال می‌شوند.

۳-۴- امکان بررسی مشروعیت تحریم‌ها در محاکم بین‌المللی

امکان بررسی مشروعیت تحریم‌ها در محاکم بین‌المللی موضوعی پیچیده و حساس است که به طور مستقیم با اصول حقوقی بین‌المللی و حقوق بشر در ارتباط است. یکی از نهادهای مهم که می‌تواند به بررسی مشروعیت تحریم‌ها بپردازد، دیوان بین‌المللی دادگستری است. این دیوان به عنوان عالی‌ترین مرجع قضائی بین‌المللی مسئول رسیدگی به اختلافات حقوقی بین دولت‌ها و تفسیر معاهدات بین‌المللی است. در صورتی که یک کشور ادعا کند که تحریم‌های اعمالی توسط دیگر کشورها یا گروهی از کشورها بر ضد آن، بر خلاف اصول حقوق بین‌الملل و بدون توجیه قانونی است، می‌تواند درخواست رسیدگی از دیوان بین‌المللی دادگستری داشته باشد. این نهاد، با تکیه بر قوانین بین‌المللی و شواهد ارائه شده،

مشخص می‌کنند. این قوانین به‌ویژه در ارتباط با تحریم‌های یکجانبه، شامل بررسی دقیق اهداف و فرآیندهای اعمال تحریم‌ها هستند!

از سوی دیگر، قوانین داخلی کشورها باید با اصول حقوقی بین‌المللی هماهنگ باشند و نباید موجب نقض حاکمیت ملی یا حقوق بشر شوند. بر اساس اصل تطابق با حقوق بین‌الملل، قوانین داخلی هیچ کشوری نمی‌توانند به‌طور یک‌جانبه و بدون توجه به تعهدات بین‌المللی، تحریم‌هایی را وضع کنند که به صورت غیرقانونی به کشور دیگری آسیب وارد کنند. برای نمونه، بسیاری از کشورها برای تحریم‌های یکجانبه خود باید از مشروعیت و تناسب آن‌ها اطمینان حاصل کنند تا از اعمال تحریم‌هایی که موجب بحران‌های انسانی یا نقض حقوق اقتصادی مردم کشور هدف می‌شود، جلوگیری کنند. همچنین، قوانین داخلی کشورها ممکن است به تأسیس مراجع قضائی برای ارزیابی و نظارت بر تاثیرات تحریم‌ها و جلوگیری از نقض حقوق بشر منجر شوند.^۲

در نهایت، تحریم‌های یکجانبه باید با توجه به شفافیت قانونی و اصول عدالت و انصاف اعمال شوند. در قوانین داخلی بسیاری از کشورها، ممکن است مجازات‌هایی برای اعمال تحریم‌های غیرقانونی یا غیرمنصفانه وجود داشته باشد، که این امر می‌تواند به دولت‌ها فشار بیاورد تا از اعمال تحریم‌های بی‌دلیل یا ظالمانه خودداری کنند. از این‌رو، بررسی و نظارت

۲ - ساعد پناه، ثنا (۱۴۰۱)، مشروعیت تحریم‌های یک‌جانبه بین‌المللی در پرتو حقوق بین‌الملل محیط زیست، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، ص ۴۷

۱ - حسینی، یاسر (۱۴۰۳)، شناسایی و اولویت‌بندی پیامدهای حاصل از تحریم بر فرایند بازرسی در بازرگانی بین‌المللی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، موسسه آموزش عالی سهروردی، ص ۷۳

تقویت نظام حقوقی بین‌المللی و ایجاد موازنه و عدالت در عرصه جهانی می‌شود. با این حال، چالش‌هایی نظیر عدم همکاری برخی دولت‌ها با نهادهای قضائی بین‌المللی یا چالش‌های سیاسی که ممکن است بر تصمیمات قضائی تأثیر بگذارد، همچنان وجود دارند که می‌توانند روند بررسی مشروعیت تحریم‌ها را پیچیده‌تر کنند.

۳-۵- تحلیل حقوقی تحریم‌های یکجانبه در چارچوب سازمان تجارت جهانی

تحلیل حقوقی تحریم‌های یکجانبه در چارچوب سازمان تجارت جهانی به‌طور عمده بر اساس اصول حاکم بر تجارت آزاد و برابری تجاری بین کشورها صورت می‌گیرد. سازمان تجارت جهانی به‌ویژه در زمینه گات (توافق‌نامه عمومی تعرفه‌ها و تجارت) و گاتس (توافق‌نامه خدمات تجاری) نظارت دارد و تحریم‌های یکجانبه که منجر به نقض این توافقات و اصول تجاری جهانی می‌شوند، می‌توانند تحت بررسی قرار گیرند. طبق ماده ۱ گات، کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی متعهد هستند که به تعهدات تجاری خود عمل کرده و از تبعیض در تجارت بین‌المللی جلوگیری کنند. به این ترتیب، تحریم‌های یکجانبه که موجب ایجاد موانع تجاری و اختلال در جریان کالاها و خدمات بین کشورهای عضو شوند، ممکن است با اصول سازمان تجارت جهانی در تضاد باشند. در این چارچوب، تحریم‌های اقتصادی و تجاری که به‌صورت

می‌تواند به ارزیابی مشروعیت یا عدم مشروعیت تحریم‌ها پرداخته و حکم صادر کند.^۱

علاوه بر دیوان بین‌المللی دادگستری، نهادهای دیگر مانند سازمان تجارت جهانی نیز در برخی موارد می‌توانند به بررسی تحریم‌ها بپردازند، به ویژه اگر تحریم‌ها جنبه اقتصادی داشته باشند و بر روابط تجاری بین‌المللی تأثیر بگذارند. سازمان تجارت جهانی به عنوان مرجعی برای حل و فصل اختلافات تجاری بین کشورها، می‌تواند در صورت شکایت کشورها نسبت به تحریم‌های اقتصادی که به‌طور غیرقانونی به تجارت جهانی آسیب می‌زند، اقدام کند. این سازمان به ویژه به مسائل مرتبط با توافق‌نامه عمومی تعرفه‌ها و تجارت توجه دارد و می‌تواند در زمینه بررسی مشروعیت تحریم‌های تجاری و اقتصادی رای دهد. از این رو، اگر تحریم‌ها خلاف قوانین و مقررات تجاری بین‌المللی باشند، سازمان تجارت جهانی می‌تواند اقدام به بررسی و صدور حکم نماید.^۲

در نهایت، امکان بررسی مشروعیت تحریم‌ها در محاکم بین‌المللی به یکی از مهم‌ترین ابزارها برای تضمین رعایت اصول حقوقی و عدالت جهانی تبدیل شده است. این فرآیند می‌تواند به کشورها کمک کند تا در صورت اعمال تحریم‌های یکجانبه، از نظارت بین‌المللی و مقررات حقوقی بهره‌مند شوند. همچنین، این امکان که کشورها بتوانند در مراجع قضائی بین‌المللی نسبت به مشروعیت تحریم‌ها شکایت کنند، موجب

^۲ - عباسی، سعید (۱۳۹۸)، بررسی تأثیر تحریم بر قراردادهای بین‌المللی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی، ص ۳۸

^۱ - عباس زاده، محمدرضا (۱۳۹۹)، اضطراب در سایه تحریم: رافع مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور استان سمنان، ص ۲۷

که آیا این تحریم‌ها با اصول تجارت آزاد، عدالت تجاری و تعهدات بین‌المللی کشورها در این سازمان همخوانی دارند یا خیر.

۳-۶- بررسی تحریم‌ها در رابطه با هدف اقتصادی و

سیاسی

تحریم‌ها به‌طور معمول به‌عنوان ابزارهایی برای دستیابی به اهداف اقتصادی و سیاسی در روابط بین‌الملل استفاده می‌شوند. از منظر اقتصادی، تحریم‌ها معمولاً با هدف فشار بر اقتصاد کشور هدف برای کاهش توان مالی یا تجاری آن کشور اعمال می‌شوند. این تحریم‌ها می‌توانند شامل محدودیت‌هایی در واردات و صادرات کالاها، انسداد حساب‌های بانکی، مسدود کردن دسترسی به سیستم‌های مالی جهانی یا تحریم‌های سرمایه‌گذاری باشند. هدف اصلی از این نوع تحریم‌ها، مختل کردن فعالیت‌های اقتصادی کشور هدف به‌منظور وادار ساختن آن کشور به تغییر سیاست‌های اقتصادی، اجتماعی یا بین‌المللی خود است. به‌طور مثال، تحریم‌های اعمالی علیه ایران پس از انقلاب اسلامی یا برنامه هسته‌ای این کشور، با هدف اعمال فشار بر اقتصاد ایران و محدود کردن منابع مالی آن کشور برای ممانعت از توسعه فناوری‌های هسته‌ای بود.^۳

یکجانبه و بدون تایید شورای امنیت یا سایر نهادهای بین‌المللی اعمال می‌شوند، می‌توانند به عنوان نقض تعهدات بین‌المللی دولت‌ها نسبت به سازمان تجارت جهانی شناسایی شوند!^۱

علاوه بر این، سازمان جهانی تجارت می‌تواند از طریق مکانیسم حل و فصل اختلافات خود به بررسی مشروعیت تحریم‌های یکجانبه بپردازد. این سازمان به کشورهایی که ادعای نقض قوانین تجاری جهانی به‌وسیله تحریم‌های یکجانبه را دارند، اجازه می‌دهد تا شکایت خود را ثبت کرده و پرونده را از طریق این مکانیسم پیگیری کنند. اگر یک کشور تحریم‌هایی را اعمال کند که منجر به تبعیض یا ممانعت از دسترسی به بازارهای تجاری سایر کشورها شود، می‌تواند تحت ارزیابی سازمان جهانی تجارت قرار گیرد. در این فرآیند، مراجع قضائی سازمان جهانی تجارت به بررسی تطابق تحریم‌ها با توافقات جهانی مانند گات و گاتس پرداخته و در صورت لزوم به صدور حکم برای لغو یا اصلاح تحریم‌ها اقدام خواهند کرد.^۲

در مجموع، تحلیل حقوقی تحریم‌های یکجانبه در چارچوب سازمان جهانی تجارت به بررسی این نکته می‌پردازد

۳ - فرهمندزاد، زینب (۱۴۰۰)، مسئولیت بین‌المللی ناشی از وضع و اعمال تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه ایران، رساله دکتری تخصصی، دانشگاه علامه طباطبائی، ص ۴۲

۱ - هدایتی چنایی، رحمان (۱۴۰۲)، خسارات جسمانی، مالی، امنیتی در نیروهای مسلح در پرتو قوانین ایران و تحریم‌های بین‌المللی، رساله دکتری تخصصی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل، ص ۶۵

۲ - وکیلی، فرهاد (۱۳۹۳)، رژیم بین‌المللی تحریم ایران تحلیلی بر قطعنامه‌های شورای امنیت، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، ص ۳۶

از این رو، ارزیابی دقیق اهداف اقتصادی و سیاسی تحریم‌ها و تاثیرات آن‌ها، همواره یکی از چالش‌های بزرگ در حقوق بین‌الملل و سیاست خارجی کشورها است.

۴- تحریم‌های یکجانبه علیه ایران و راه‌های مقابله با آن‌ها با رویکرد اقتصاد مقاومتی

۴-۱- تأثیر تحریم‌های یکجانبه علیه ایران

تحریم‌های یکجانبه علیه ایران، که عمدتاً از سوی ایالات متحده و برخی کشورهای غربی اعمال شده‌اند، تأثیرات چشمگیری بر اقتصاد و جامعه ایران داشته است. این تحریم‌ها، که شامل محدودیت‌های تجاری، مالی، بانکی و نفتی هستند، موجب کاهش شدید درآمدهای نفتی، تضعیف روابط تجاری با بسیاری از کشورهای دیگر، و دشواری‌های زیادی در تأمین کالاهای اساسی و فناوری‌های پیشرفته برای ایران شده است. علاوه بر این، تحریم‌ها باعث ایجاد مشکلات اقتصادی از جمله تورم بالا، کاهش رشد اقتصادی، افزایش بیکاری و کاهش ارزش پول ملی گردیده‌اند. در سطح بین‌المللی، این تحریم‌ها به انزوای اقتصادی ایران در برخی حوزه‌ها منجر شده و روابط این کشور با بسیاری از کشورها را تحت تأثیر قرار داده‌اند. با این حال، ایران نیز تلاش‌هایی برای کاهش وابستگی به اقتصاد جهانی، تقویت روابط با کشورهای همسایه و توسعه صنعت

از جنبه سیاسی، تحریم‌ها اغلب با هدف تغییر رفتار یا سیاست‌های خارجی یک دولت اعمال می‌شوند. به‌عنوان مثال، تحریم‌ها می‌توانند به‌عنوان ابزاری برای محکوم کردن نقض حقوق بشر، تضعیف دموکراسی، یا جلوگیری از جنگ‌افروزی در یک کشور خاص استفاده شوند. در این حالت، تحریم‌ها به‌عنوان ابزاری برای پیشبرد اهداف سیاسی از جمله تغییر رفتارهای دولتی که تهدیدی برای امنیت بین‌المللی یا حقوق بشر محسوب می‌شوند، به کار گرفته می‌شوند. یکی از مهم‌ترین نمونه‌های تحریم‌های سیاسی، تحریم‌های اعمالی علیه کره شمالی به دلیل آزمایش‌های هسته‌ای و برنامه‌های موشکی این کشور است که هدف آن محدود کردن دسترسی کره شمالی به فناوری‌های نظامی و در نهایت وادار کردن این کشور به بازنگری در سیاست‌های خود بوده است.^۱

در هر دو حالت اقتصادی و سیاسی، تحریم‌ها می‌توانند تأثیرات گسترده‌ای بر جامعه جهانی و کشور هدف داشته باشند. در برخی موارد، تحریم‌ها موفق به تحقق اهداف خود می‌شوند، اما در بسیاری از موارد، کشورها به روش‌های مختلف سعی می‌کنند از این تحریم‌ها دور بزنند یا به مقاومت در برابر آن‌ها بپردازند. علاوه بر این، تحریم‌ها می‌توانند تبعات منفی برای مردم عادی کشور هدف داشته باشند که اغلب با مشکلات اقتصادی، کاهش کیفیت زندگی، و حتی بحران‌های انسانی روبه‌رو می‌شوند.^۲

۲ - خدایی فام، حجت (۱۳۸۹)، سازوکارهای حقوقی مواجهه با تحریم‌های اقتصادی ایران در پروژه‌های بین‌المللی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور استان تهران، ص ۷۰

۱ - بقایی برزآبادی، افسانه (۱۳۹۲)، آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی بر تدارکات در صنعت نفت ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران مرکز، ص ۸۳

زمینه‌ساز تشدید بحران‌ها و درگیری‌های منطقه‌ای گردند. این تحریم‌ها همچنین می‌توانند به‌عنوان ابزاری برای تقویت انگیزه‌های ایران در راستای پیگیری سیاست‌های مستقل‌تر و ایجاد توازن قدرت در برابر کشورهای بزرگ عمل کنند. در این شرایط، کشورها و گروه‌های مختلف ممکن است با تقویت روابط با ایران یا حمایت از آن در برابر تحریم‌ها به‌دنبال حفظ ثبات منطقه‌ای و جهانی باشند.^۳

در نتیجه، تحریم‌های یکجانبه علیه ایران نه تنها بر امنیت داخلی این کشور تأثیر می‌گذارند، بلکه به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم می‌توانند تهدیدهایی برای امنیت جهانی ایجاد کنند.

۴-۱-۲- تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر اقتصاد ایران

تحریم‌های اقتصادی علیه ایران تأثیرات عمیقی بر اقتصاد این کشور داشته‌اند، به‌ویژه در حوزه‌هایی مانند صادرات نفت، تجارت بین‌المللی، و دسترسی به منابع مالی جهانی. محدودیت‌ها در بخش نفت و گاز، که یکی از منابع اصلی درآمدی ایران است، موجب کاهش قابل توجه صادرات نفت و کاهش درآمدهای ارزی شده‌اند. این امر نه تنها مشکلات مالی برای دولت ایجاد کرده، بلکه تأثیرات منفی زیادی بر صنایع

داخلی انجام داده است، که می‌تواند به مرور زمان اثرات منفی این تحریم‌ها را کاهش دهد.^۱

۴-۱-۱- تأثیر تحریم‌ها بر امنیت ملی و بین‌المللی

تحریم‌های یکجانبه علیه ایران تأثیرات قابل توجهی بر امنیت ملی این کشور داشته‌اند. این تحریم‌ها نه تنها موجب تضعیف زیرساخت‌های اقتصادی و صنعتی ایران شده‌اند، بلکه توانایی ایران را در تأمین نیازهای دفاعی و امنیتی خود محدود کرده‌اند. به‌ویژه در بخش‌هایی مانند تولید تجهیزات نظامی، تأمین مواد اولیه برای صنایع حساس و دسترسی به فناوری‌های پیشرفته، تحریم‌ها مشکلات بسیاری ایجاد کرده‌اند. این محدودیت‌ها، ایران را مجبور به جستجوی راه‌حل‌های جایگزین برای تأمین نیازهای خود از منابع داخلی و کشورهای ثالث کرده است. در عین حال، تحریم‌ها باعث تقویت نگاه دفاعی ایران به امنیت ملی و تلاش برای خودکفایی در عرصه‌های مختلف شده است.^۲

در سطح بین‌المللی، تحریم‌ها می‌توانند به‌طور غیرمستقیم بر امنیت منطقه‌ای و جهانی تأثیر بگذارند. فشارهای اقتصادی و سیاسی ناشی از تحریم‌ها ممکن است منجر به ایجاد تنش‌های بیشتر در منطقه خاورمیانه شوند و

3 - Hendrickson, David (1994), *The Democratist Crusade: Intervention, Economic Sanctions and Engagment*, World policy Jurnal, Volume 11, no4, p 12

۱ - کازرونی، علیرضا و همکاران (۱۳۹۴)، بررسی کارایی تحریم‌های یک جانبه و چند جانبه بر تجارت خارجی محصولات غیر نفتی در ایران، فصلنامه نظریه‌های کاربردی اقتصاد، سال دوم، شماره ۱، ص ۸۷

۲ - نادمی، یونس؛ حسنوند، داریوش (۱۳۹۸)، شدت تحریم‌ها و فقر در ایران: لزوم لغو تحریم‌ها از منظر حقوق بشر، نشریه مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، دوره ۹، شماره ۳۱، ص ۱۶۶

تا از طریق گسترش روابط اقتصادی با کشورهای غیرغربی مانند چین، روسیه و برخی کشورهای آسیای جنوبی، تعاملات خود را ادامه دهد. با این حال، این نوع روابط معمولاً با محدودیت‌هایی همچون تغییرات در تجارت، پرداخت‌ها و چالش‌های مربوط به انتقال فناوری مواجه است که همچنان اثرات منفی تحریم‌ها را کاهش نمی‌دهند.^۲

۴-۱-۴- تحلیل تحریم‌های مالی، تجاری و نفتی علیه ایران

تحریم‌های مالی، تجاری و نفتی علیه ایران تأثیرات گسترده‌ای بر اقتصاد این کشور داشته‌اند. تحریم‌های مالی عمدتاً شامل محدودیت‌های بانکی و مسدود کردن دسترسی ایران به سیستم مالی جهانی می‌شود که مانع از انجام تراکنش‌های بین‌المللی و استفاده از دلار در معاملات می‌شود. این امر باعث شده است که ایران برای انجام تجارت خارجی با مشکلات جدی مواجه شود و توانایی دسترسی به منابع مالی خارجی محدود گردد. تحریم‌های تجاری نیز شامل محدودیت در واردات کالاهای ضروری و فناوری‌های پیشرفته است که موجب کندی روند توسعه صنعتی و تکنولوژیکی ایران شده است. در کنار این‌ها، تحریم‌های نفتی که هدف اصلی آن‌ها کاهش صادرات نفت ایران است، تأثیر مستقیمی بر درآمدهای ارزی کشور گذاشته و باعث افت شدید در درآمدهای نفتی ایران شده است. این مجموعه تحریم‌ها موجب فشار اقتصادی

مختلف مانند حمل و نقل، تولید و خدمات نیز گذاشته است. علاوه بر این، تحریم‌ها موجب قطع روابط بانکی ایران با بسیاری از کشورها شده و توانایی این کشور در دسترسی به منابع مالی بین‌المللی را محدود کرده است. این مشکلات، همراه با تورم بالا، کاهش ارزش پول ملی و افزایش بیکاری، فشار زیادی بر مردم ایران وارد کرده و به تضعیف قدرت خرید و کاهش سطح زندگی آنها منجر شده است. با این حال، ایران تلاش کرده است با استفاده از راهکارهای مختلفی مانند تقویت روابط اقتصادی با کشورهای غیرغربی و توسعه صنعت داخلی، اثرات منفی این تحریم‌ها را کاهش دهد.^۱

۴-۱-۳- تأثیر تحریم‌ها بر تعاملات اقتصادی ایران با کشورهای دیگر

تحریم‌های اقتصادی علیه ایران تأثیرات قابل توجهی بر تعاملات اقتصادی این کشور با سایر کشورها داشته است. محدودیت‌های تجاری و مالی ناشی از تحریم‌ها، روابط ایران را با بسیاری از کشورها، به‌ویژه کشورهای غربی، به شدت کاهش داده و در برخی موارد به انزوای اقتصادی منجر شده است. این تحریم‌ها دسترسی ایران به بازارهای جهانی، منابع مالی بین‌المللی و فناوری‌های پیشرفته را محدود کرده است. به‌طور خاص، ایران با دشواری‌هایی در حوزه‌هایی مانند صادرات نفت، واردات کالاهای ضروری و جذب سرمایه‌گذاری خارجی روبرو شده است. در عین حال، ایران تلاش کرده است

^۲ - مهران، نجمه (۱۳۹۰)، بررسی مشروعیت تحریم‌های بین‌المللی از منظر حقوق بشر، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران مرکز، ص ۵۲

^۱ - وحدتی، علی (۱۴۰۲)، تبیین نظریه موضع سازمان‌های بین‌المللی نسبت به تحریم‌های آمریکا علیه ایران از منظر حقوق بشر در دوران ریاست جمهوری ترامپ، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، ص ۷۵

چین، روسیه و کشورهای آسیای جنوبی، این مشکلات را جبران کند، اما این نوع روابط نیز به دلیل محدودیت‌های موجود در زمینه‌های مختلف، نتوانسته‌اند جایگزین مناسبی برای روابط تجاری پیشین ایران باشند.^۲

۴-۲- راهکارهای قانونی ایران برای مقابله با تحریم‌ها در حقوق بین‌الملل

در راستای مقابله با تحریم‌های یکجانبه، ایران از راهکارهای قانونی مختلفی در عرصه حقوق بین‌الملل استفاده کرده است. یکی از این راهکارها، مراجعه به دیوان بین‌المللی دادگستری است که ایران در چندین مورد علیه تحریم‌های یکجانبه شکایت کرده است. به‌ویژه در پرونده‌های مرتبط با تحریم‌های اقتصادی، ایران تلاش کرده است تا از طریق فرآیندهای قضائی و حقوقی، مشروعیت تحریم‌ها را زیر سوال برده و احقاق حقوق خود را در سطح بین‌المللی تضمین کند. ایران همچنین به استفاده از اصول حقوق بین‌الملل مانند احترام به حاکمیت ملی و ممنوعیت مداخله در امور داخلی کشورها پرداخته و به‌ویژه از حق مقابله با اقدامات غیرقانونی در سطح جهانی دفاع کرده است.^۳

مضعف بر ایران، کاهش قدرت خرید مردم و افزایش بیکاری شده است، در حالی که ایران با استفاده از استراتژی‌هایی نظیر توسعه روابط با کشورهای غیرغربی و تلاش برای خودکفایی در برخی صنایع، به دنبال مقابله با این چالش‌ها بوده است.^۱

۴-۱-۵- اثرات تحریم‌های یکجانبه بر تجارت و روابط خارجی ایران

تحریم‌های یکجانبه علیه ایران تأثیرات منفی عمیقی بر تجارت و روابط خارجی این کشور داشته‌اند. محدودیت‌های اعمال شده در حوزه‌های مالی، بانکی، و تجاری موجب کاهش شدید حجم تجارت ایران با بسیاری از کشورهای جهان شده است. به‌ویژه، ایران با دشواری‌هایی در دسترسی به بازارهای جهانی، نقل و انتقالات مالی و واردات کالاهای اساسی روبرو شده است. این تحریم‌ها موجب کاهش روابط تجاری ایران با کشورهای غربی و برخی از کشورهای دیگر گردیده و دسترسی به فناوری‌های نوین و سرمایه‌گذاری خارجی را به شدت محدود کرده است. علاوه بر این، تحریم‌ها بر روند صادرات نفت ایران تأثیرات قابل توجهی گذاشته و درآمدهای ارزی این کشور را کاهش داده است. در عین حال، ایران تلاش کرده است تا با گسترش روابط تجاری با کشورهای غیرغربی نظیر

۳ - الوندی، حامد؛ فرحی، حسین (۱۳۹۹)، بررسی مشروعیت تحریم‌های اقتصادی از نظر حقوق بین‌الملل با تأکید بر تحریم ایران از سوی آمریکا، پنجمین کنفرانس بین‌المللی مطالعات حقوقی و قضایی، ص ۶

۱ - محمدیان، ایمان (۱۳۹۳)، آثار حقوقی تحریم بر اجرای قراردادهای داخلی و بین‌المللی ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علم و فرهنگ تهران، ص ۴۸

۲ - غلامی، افسانه (۱۳۹۵)، بررسی تاثیر تحریم‌های اقتصادی بین‌المللی بر تجارت خارجی کشورهای هدف با آمریکا، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه محدث نوری، ص ۶۱

آفریقا و آمریکای لاتین، پرداخته تا از فشارهای اقتصادی ناشی از تحریم‌ها بکاهد و شبکه‌ای از همکاری‌های اقتصادی ایجاد کند. همچنین، ایران از ظرفیت‌های سازمان‌های بین‌المللی مانند سازمان ملل متحد و دیگر نهادهای حقوق بشر برای اعتراض به تحریم‌ها و درخواست لغو آن‌ها بهره برده است. این سیاست‌های دیپلماتیک به ایران کمک کرده‌اند تا در سطح جهانی مشروعیت خود را حفظ کرده و در مقابل فشارهای اقتصادی و سیاسی ناشی از تحریم‌ها مقاومت کند.^۲

۴-۲-۲- اقتصاد مقاومتی به عنوان یک استراتژی مقابله با تحریم‌ها

اقتصاد مقاومتی به‌عنوان یک استراتژی مقابله با تحریم‌های یکجانبه، هدف اصلی خود را تقویت توانمندی‌های داخلی و کاهش وابستگی به منابع خارجی قرار داده است. این استراتژی به ایران این امکان را می‌دهد تا با تقویت تولید داخلی، خودکفایی در بخش‌های مختلف اقتصادی را افزایش دهد و از نوسانات اقتصادی ناشی از تحریم‌ها مصون بماند. در چارچوب اقتصاد مقاومتی، توجه ویژه‌ای به بخش‌هایی نظیر کشاورزی، صنعت، انرژی و فناوری‌های نوین صورت گرفته است تا کشور بتواند نیازهای خود را از طریق منابع داخلی تأمین کند و به‌ویژه در شرایط تحریمی به ایجاد صنایع دانش‌بنیان و فناوری‌های نوین دست یابد. ایران با تأکید بر ظرفیت‌های داخلی و استفاده بهینه از منابع موجود، تلاش

علاوه بر این، ایران در راستای مقابله با تحریم‌ها، تلاش کرده است تا در مجامع بین‌المللی مانند سازمان ملل متحد، به‌ویژه از طریق شورای حقوق بشر و سایر نهادهای مرتبط، اقداماتی برای مخالفت با تحریم‌های یکجانبه انجام دهد. این کشور همچنین به تقویت و توسعه روابط اقتصادی و تجاری خود با کشورهای دیگر، به‌ویژه در آسیا و کشورهای در حال توسعه، پرداخته تا از تحریم‌ها اجتناب کرده و به‌ویژه در زمینه‌هایی همچون نفت، گاز و مواد غذایی به خودکفایی برسد. ایران با تأکید بر حق خود در اجرای سیاست‌های مستقل و مبتنی بر اصل عدالت در حقوق بین‌الملل، به دنبال کاهش وابستگی خود به کشورهای غربی و ایجاد مسیرهای تجاری و مالی مستقل است.^۱

۴-۲-۱- استفاده از دیپلماسی برای کاهش اثرات تحریم‌ها بر ایران

ایران در مواجهه با تحریم‌های یکجانبه، از دیپلماسی به‌عنوان یک ابزار کلیدی برای کاهش اثرات منفی این تحریم‌ها استفاده کرده است. یکی از استراتژی‌های اصلی ایران، مذاکره با کشورهای مختلف و جلب حمایت آن‌ها در برابر تحریم‌ها بوده است. ایران در این راستا سعی کرده است با استفاده از مذاکره و دیپلماسی، به ویژه در زمینه برجام، تحریم‌ها را کاهش دهد یا لغو کند. علاوه بر این، ایران به تقویت روابط خود با کشورهای غیرغربی، به ویژه در آسیا،

۲ - عاملی، سعید رضا؛ محسنی آهویی، ابراهیم (۱۳۹۶)، فقدان مشروعیت قانونی بین‌المللی تحریم و نقض حقوق بشر، تهران: موسسه اسلامی حقوق بشر، ص ۱۰۶

۱ - قاسمی، اسماعیل؛ ذکائی وشاره، سیدرضا (۱۳۹۷)، تحلیل نقش تحریم اقتصادی ایران و تاثیر آن بر جرائم اقتصادی، چاپ اول، تهران: نشر جنگل جاودانه، ص ۹۸

تقویت تولید ملی و کاهش وابستگی به واردات، یکی از اهداف اساسی در راستای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی ایران است. در شرایط تحریمی، ایران به‌منظور کاهش آسیب‌پذیری خود از نوسانات خارجی و محدودیت‌های ناشی از تحریم‌ها، بر ارتقاء توانمندی‌های داخلی تأکید کرده است. از این رو، توسعه صنایع داخلی و حمایت از تولیدکنندگان داخلی در اولویت قرار گرفته است. برای تحقق این هدف، دولت ایران اقداماتی نظیر ارائه تسهیلات مالی، کاهش موانع اداری و افزایش سرمایه‌گذاری در بخش‌های کلیدی اقتصادی مانند خودروسازی، پتروشیمی، کشاورزی و تجهیزات صنعتی را در دستور کار قرار داده است. این سیاست‌ها نه تنها موجب افزایش تولیدات داخلی و ایجاد اشتغال شده، بلکه باعث تقویت زیرساخت‌های صنعتی و کاهش وابستگی به واردات کالاهای اساسی از خارج شده است.^۲

کاهش وابستگی به واردات یکی دیگر از اجزای حیاتی این استراتژی است که با هدف افزایش خودکفایی در زمینه‌های مختلف اقتصادی صورت گرفته است. برای دستیابی به این هدف، ایران به‌ویژه در بخش‌های فناوری، داروسازی و کشاورزی سعی کرده است با ارتقاء کیفیت تولیدات داخلی، نیازهای مصرفی خود را از طریق منابع داخلی تأمین کند.

کرده است تا هرچه بیشتر از وابستگی به واردات کالاها و خدمات کاهش یابد و در نتیجه، اثرات منفی تحریم‌ها را کاهش دهد!^۱

علاوه بر توسعه و تقویت بخش‌های اقتصادی داخلی، اقتصاد مقاومتی همچنین به تقویت روابط اقتصادی با کشورهای هم‌پیمان و غیرغربی توجه دارد. ایران در این راستا تلاش کرده است تا از ظرفیت‌های بازارهای آسیایی، آفریقایی و کشورهای در حال توسعه بهره‌برداری کند و با ایجاد شبکه‌های اقتصادی و تجاری جدید، وابستگی به بازارهای غربی و کشورهای تحریم‌کننده را کاهش دهد. این رویکرد به ایران این امکان را می‌دهد که به‌عنوان یک بازیگر مستقل در اقتصاد جهانی شناخته شود و تحریم‌های یکجانبه را به چالش بکشد.^۲

در مجموع، اقتصاد مقاومتی به‌عنوان یک استراتژی ملی، ایران را قادر می‌سازد که در برابر فشارهای اقتصادی ناشی از تحریم‌ها ایستادگی کند و بر مشکلات اقتصادی غلبه نماید.

۴-۲-۴- تقویت تولید ملی و کاهش وابستگی به واردات در راستای اقتصاد مقاومتی

۲ - زنگی اهرمی، عهدیه و همکاران (۱۴۰۰)، آثار تحریم‌های یک‌جانبه بر رعایت حقوق بشر با تأکید بر تحریم‌های ایالات متحده آمریکا علیه ایران، فصلنامه علمی مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، سال یازدهم، شماره ۴۳، ص ۵۳

۱ - دلاوری‌پور اقدم، مصطفی؛ محبی، جلیل (۱۳۹۱)، ابعاد، اهداف و ماهیت تحریم‌های جمهوری اسلامی ایران، چاپ اول، تهران: نشر سازمان بسیج حقوقدانان، ص ۱۲۳

۲ - آقایی، مجید و همکاران (۱۳۹۷)، بررسی تأثیر تحریم‌های اقتصادی و تجاری بر روابط تجاری ایران و کشورهای شریک عمده تجاری، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۸، شماره ۲۸، ص ۵۸

افزایش سرمایه‌گذاری و تسهیل فعالیت‌های اقتصادی فراهم کند. این اصلاحات با هدف کاهش تأثیر تحریم‌های اقتصادی و ایجاد زیرساخت‌های لازم برای توسعه پایدار طراحی شده‌اند.^۲

علاوه بر این، در حوزه سیاست‌های پولی و ارزی، بانک مرکزی ایران به استناد قانون پولی و بانکی کشور (مصوب ۱۳۵۱ و اصلاحات بعدی آن) اقداماتی مانند اصلاح نظام ارزی، راه‌اندازی سامانه‌های مالی جایگزین برای نقل و انتقال پول و تقویت استفاده از ارزهای ملی در مبادلات تجاری را انجام داده است. همچنین، دولت ایران با اصلاح قانون بودجه سالانه و حرکت به سمت کاهش هزینه‌های غیرضروری و افزایش درآمدهای مالیاتی، تلاش کرده است تا وابستگی به منابع خارجی را کاهش دهد. این اصلاحات اقتصادی، در کنار توسعه تجارت با کشورهای هم‌پیمان و سرمایه‌گذاری در بخش‌های کلیدی، به ایران کمک کرده است تا در برابر تحریم‌های یکجانبه مقاومت بیشتری داشته باشد و مسیر توسعه اقتصادی خود را ادامه دهد.^۳

۴-۲-۶- تغییرات ساختاری اقتصادی ایران برای مقابله با تحریم‌ها

به‌علاوه، ایران با تقویت روابط تجاری با کشورهای هم‌پیمان و ایجاد بازارهای جدید در آسیای میانه، آفریقا و آمریکای لاتین، تلاش کرده است تا وابستگی خود به کشورهای تحریم‌کننده را کاهش دهد. در نتیجه، تقویت تولید ملی و کاهش وابستگی به واردات موجب شده است که ایران در برابر تحریم‌ها مقاوم‌تر شده و توانسته است روند رشد اقتصادی خود را به‌طور نسبی حفظ کند!^۱

۴-۲-۵- اصلاحات اقتصادی ایران در دوران تحریم‌ها

ایران در دوران تحریم‌ها مجموعه‌ای از اصلاحات اقتصادی را به‌منظور کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی، تقویت تولید داخلی و افزایش تاب‌آوری اقتصادی اجرا کرده است. یکی از مهم‌ترین اصلاحات، اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی بر اساس اصل ۱۱۰ قانون اساسی و ابلاغیه مقام رهبری در سال ۱۳۹۲ است که بر کاهش وابستگی به نفت، حمایت از تولید ملی، توسعه صادرات غیرنفتی و اصلاح ساختارهای اقتصادی تأکید دارد. همچنین، ایران با اصلاح قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار (مصوب ۱۳۹۰) و قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور (مصوب ۱۳۹۴)، تلاش کرده است تا زمینه را برای حمایت از بخش خصوصی،

^۲ - نورانی، سید امیر سینا (۱۴۰۰)، واکاوی تحریم‌های یک جانبه اقتصادی در حقوق بین‌الملل: مطالعه موردی ایالات متحده، فصل‌نامه مطالعات بین‌المللی، سال ۱۸، شماره ۳، ص ۵۹

^۱ - شایان‌فر، سلمان (۱۴۰۲)، تحریم و نقض حقوق بشر از منظر حقوق بین‌الملل با تأکید بر تحریم‌های یک جانبه علیه ایران، فصلنامه علمی مطالعات حقوق بشر اسلامی، دوره ۱۲، شماره ۴، ص ۱۵۴

^۲ - نجف‌زاده، فاطمه و همکاران (۱۴۰۰)، تحلیل سیاست گذاری عمومی ایران در مقابله با تحریم‌های یک جانبه آمریکا از منظر قدرت نرم، فصلنامه علمی مطالعات قدرت نرم، سال یازدهم، شماره سوم، ص ۱۶۸

منطقه‌ای را در پیش گرفته و با پیوستن به اتحادیه اقتصادی اوراسیا و افزایش همکاری‌های تجاری با کشورهای هم‌پیمان، مسیرهای جدیدی را برای تبادلات اقتصادی ایجاد کرده است. این تغییرات ساختاری، در کنار توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل، بهینه‌سازی مصرف انرژی و تقویت زنجیره تأمین داخلی، به ایران کمک کرده است تا در برابر فشارهای ناشی از تحریم‌ها مقاوم‌تر شود و مسیر توسعه اقتصادی خود را پیش برد^۲.

نتیجه‌گیری

بررسی مشروعیت تحریم‌های یکجانبه نشان داد که این اقدامات، در بسیاری موارد، خارج از چارچوب مشروعیت‌ساز حقوق بین‌الملل و به‌ویژه قواعد منشور سازمان ملل متحد اتخاذ می‌شوند. بر اساس اصول شناخته‌شده حقوق بین‌الملل عمومی، به‌ویژه اصل عدم مداخله در امور داخلی کشورها و اصل استفاده محدود از اقدامات قهرآمیز، تنها شورای امنیت سازمان ملل مرجع صالح برای اعمال تحریم‌های الزام‌آور است. در نتیجه، تحریم‌های یکجانبه‌ای که بدون مجوز این شورا و صرفاً به اراده یک یا چند دولت اتخاذ می‌شوند، به لحاظ حقوقی با مشروعیت

ایران برای مقابله با تحریم‌های یکجانبه، تغییرات ساختاری متعددی را در نظام اقتصادی خود ایجاد کرده است که مهم‌ترین آن‌ها شامل کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی، اصلاح نظام بانکی، توسعه تولید داخلی و تقویت صادرات غیرنفتی است. در راستای این تغییرات، دولت سیاست‌هایی را بر اساس سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغی از سوی مقام رهبری در سال ۱۳۹۲ اجرا کرده است. یکی از مهم‌ترین اقدامات، افزایش سهم مالیات در بودجه عمومی کشور و کاهش وابستگی به فروش نفت بوده است. این سیاست با اصلاح قانون مالیات‌های مستقیم (۱۳۹۴) و گسترش پایه مالیاتی، از جمله مالیات بر ارزش افزوده، به مرحله اجرا درآمده است. همچنین، سرمایه‌گذاری در صنایع پایین‌دستی نفت و گاز، توسعه صنایع دانش‌بنیان و حمایت از تولید داخلی از طریق قانون حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان (۱۳۸۹) از دیگر راهکارهایی بوده که برای کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد ایران از تحریم‌ها اتخاذ شده است^۱.

در کنار این اقدامات، ایران تغییراتی را در ساختار تجارت خارجی و نظام ارزی خود نیز اعمال کرده است. بانک مرکزی با راه‌اندازی سامانه‌های مالی جدید، مانند سامانه نیما برای کنترل عرضه و تقاضای ارز و سامانه جامع تجارت برای تسهیل مبادلات تجاری، تلاش کرده است تا وابستگی اقتصاد به کانال‌های مالی سنتی تحت نفوذ کشورهای تحریم‌کننده را کاهش دهد. علاوه بر این، ایران سیاست گسترش تجارت

^۲ - اصغری سندی، محمد (۱۴۰۱)، بررسی تحریم‌های بین‌المللی از منظر داخلی در دهه اخیر: فرصت یا تهدید، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور استان تهران، مرکز پیام نور تهران غرب، ص ۷۷

^۱ - ولی‌زاده، اکبر (۱۳۹۰)، رهیافت‌ها و نظریه‌های کارایی تحریم در اقتصاد سیاسی بین‌المللی، فصلنامه سیاست مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۴۱، شماره ۱، ص ۳۵۴

حقوق بین‌الملل، بلکه موجب آسیب‌پذیری بیشتر مردم بی‌دفاع در کشور هدف می‌شود. مشروعیت در عرصه بین‌المللی تنها از طریق التزام به اصول حقوقی و رعایت کرامت انسانی حاصل می‌شود. بنابراین، ضروری است جامعه جهانی به سمت سیاست‌هایی حرکت کند که در آن، احترام به حقوق بشر و قواعد بین‌المللی بر ملاحظات قدرت‌محور اولویت یابد و ابزار تحریم تنها در موارد استثنایی و با سازوکارهای قانونی و چندجانبه به کار رود.

سپاسگزاری

از معاونت محترم پژوهشی به خاطر حمایت حمایت معنوی در اجرای پژوهش حاضر سپاسگزاری می‌شود.
از آقای دکتر عبدالله علیزاده به خاطر بازبینی متن مقاله و ارائه نظرهای ساختاری تشکر و قدردانی می‌شود.
از داوران محترم به خاطر ارائه نظرهای ساختاری و علمی سپاسگزاری می‌شود.
نگارندگان بر خود لازم می‌دانند از آقای دکتر محمد رسول آهنگران به خاطر مطالعه متن مقاله حاضر و ارائه نظرهای ارزشمند سپاسگزاری نمایند.

منابع

کتاب‌ها

- ۱- دلاورپور اقدم، مصطفی؛ محبی، جلیل (۱۳۹۱)، ابعاد، اهداف و ماهیت تحریم‌های جمهوری اسلامی ایران، چاپ اول، تهران: نشر سازمان بسیج حقوقدانان
- ۲- صمدی بامچلو، ناهید (۱۳۹۶)، مبانی حقوقی و مشروعیت تحریم‌های یک جانبه آمریکا، تهران: انتشارات قانون‌یار

قابل دفاعی روبه‌رو نیستند. از منظر مسئولیت بین‌المللی نیز، دولت‌هایی که تحریم‌های یکجانبه با آثار فرامرزی گسترده وضع می‌کنند، ممکن است مسئول نقض تعهدات بین‌المللی خود باشند. این تعهدات شامل احترام به حاکمیت دولت‌ها، تضمین حقوق اقتصادی و اجتماعی مردم کشورهای دیگر، و همچنین اصول بنیادین حقوق بشر است. در مواردی که تحریم‌ها منجر به محرومیت گسترده از حقوق بنیادین مانند دسترسی به غذا، دارو یا خدمات درمانی شوند، دولت اعمال‌کننده می‌تواند با ادعای نقض حقوق بشر مواجه گردد.

از سوی دیگر، نظام بین‌المللی کنونی نیازمند اصلاح و ارتقاء مکانیزم‌هایی برای تضمین توازن میان ملاحظات سیاسی و الزامات حقوقی و انسانی است. سازمان ملل و نهادهای حقوق بشری بین‌المللی باید نقش فعالی در ارزیابی آثار تحریم‌های یکجانبه ایفا کرده و دولت‌ها را به پاسخگویی در قبال آثار انسانی این اقدامات وادارند. همچنین، سازوکارهایی برای نظارت، ثبت آثار و جبران خسارات ناشی از تحریم‌های غیرمشروع باید توسعه یابد تا از بی‌عدالتی و مصونیت دول متخلف جلوگیری شود.

در نهایت، تداوم تحریم‌های یکجانبه بدون چارچوب‌های حقوقی معتبر نه‌تنها موجب تضعیف

رضوی، سید محمد حسن؛ زین الدینی، فاطمه (۱۳۹۸). بررسی حقوقی تطابق اقدامات متقابل اقتصادی با موازین حقوق بشر؛ دسترسی به غذا و دارو، دو فصلنامه حقوق بشر، سال چهاردهم، شماره ۱، صص ۱ تا ۱۷

زمانی، سید قاسم؛ فرهمند زاد، زینب (۱۴۰۰). اقدامات قهری یک جانبه آمریکا علیه ایران از منظر حقوق بین الملل با تاکید بر رویه شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد، مجله پژوهش های حقوقی، دوره ۲۰، شماره ۴۸، صص ۱۱ تا ۳۵

زنگی اهرمی، عهدیه؛ عزیزی مرادپور، حمید؛ باقرزاده، احد (۱۴۰۰). آثار تحریم های یک جانبه بر رعایت حقوق بشر با تاکید بر تحریم های ایالات متحده آمریکا علیه ایران، فصلنامه علمی مطالعات بین رشته ای دانش راهبردی، سال یازدهم، شماره ۴۳، صص ۳۹ تا ۶۸

شایان فر، سلمان (۱۴۰۲). تحریم و نقض حقوق بشر از منظر حقوق بین الملل با تاکید بر تحریم های یک جانبه علیه ایران، فصلنامه علمی مطالعات حقوق بشر اسلامی، دوره ۱۲، شماره ۴، صص ۱۳۹ تا ۱۶۰

کارزونی، علیرضا؛ قربانی، عادل؛ ثقفی کلوانق، رضا (۱۳۹۴). بررسی کارایی تحریم های یک جانبه و چند جانبه بر تجارت خارجی محصولات غیر نفتی در ایران، فصلنامه نظریه های کاربردی اقتصاد، سال دوم، شماره ۱، صص ۸۳ تا ۹۸

مقامی، امیر (۱۴۰۱). تحریم های اقتصادی یک جانبه آمریکا و نقض حقوق بشر اتباع ایران، دو فصلنامه حقوق بشر، سال هفدهم، شماره ۱، صص ۲۶۱ تا ۲۸۲

نادمی، یونس؛ حسنونند، داریوش (۱۳۹۸). شدت تحریم ها و فقر در ایران: لزوم لغو تحریم ها از منظر حقوق بشر، نشریه مطالعات راهبردی سیاست گذاری عمومی، دوره ۹، شماره ۳۱، صص ۱۵۳ تا ۱۷۱

نجف زاده، فاطمه؛ حیدریور، ماشالله؛ ترابی، محمد (۱۴۰۰). تحلیل سیاست گذاری عمومی ایران در مقابله با تحریم های یک جانبه آمریکا از منظر قدرت نرم، فصلنامه علمی مطالعات قدرت نرم، سال یازدهم، شماره سوم، صص ۱۵۳ تا ۱۷۶

نورانی، سید امیر سینا (۱۴۰۰). واکاوی تحریم های یک جانبه اقتصادی در حقوق بین الملل: مطالعه موردی ایالات متحده، فصل نامه مطالعات بین المللی، سال ۱۸، شماره ۳، صص ۵۳ تا ۷۵

ولی زاده، اکبر (۱۳۹۰). رهیافت ها و نظریه های کارایی تحریم در اقتصاد سیاسی بین المللی، فصلنامه سیاست مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۴۱، شماره ۱، صص ۳۴۹ تا ۳۶۵

۳- عاملی، سعید رضا؛ محسنی آهویی، ابراهیم (۱۳۹۶). فقدان مشروعیت قانونی بین المللی تحریم و نقض حقوق بشر، تهران: موسسه اسلامی حقوق بشر

۴- غریب آبادی، کاظم (۱۳۹۷). تحریم های یک جانبه و حقوق بین الملل، چاپ اول، تهران: نشر دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری

۵- قاسمی، اسماعیل؛ ذکائی و شاره، سیدرضا (۱۳۹۷). تحلیل نقش تحریم اقتصادی ایران و تاثیر آن بر جرائم اقتصادی، چاپ اول، تهران: نشر جنگل جاودانه

مقالات

اخوان، بهار؛ شفیعی، محمود (۱۳۹۸). تحریم های آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران از منظر حقوق بین الملل، پژوهش نامه حقوق بشری، صص ۴۱ تا ۶۰

آقایی، مجید؛ رضا قلی زاده، مهدیه؛ محمدرضایی، مجید (۱۳۹۷). بررسی تاثیر تحریم های اقتصادی و تجاری بر روابط تجاری ایران و کشورهای شریک عمده تجاری، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست گذاری عمومی، دوره ۸، شماره ۲۸، صص ۴۹ تا ۶۸

تقوی نژاد، سید سلیمان (۱۳۹۷). تحریم های یک جانبه آمریکا نقض عهدنامه مودت و دوستی ۱۹۵۵، کنفرانس ملی دستاوردهای نوین جهان در تعلیم و تربیت، روانشناسی، حقوق و مطالعات فرهنگی - اجتماعی، صص ۱ تا ۱۱

جلالی، دکتر رضا (۱۳۹۳). تاریخچه پیدایش تحریم ها سیر تحولات تاریخی روابط متعامل و متقابل ایران و آمریکا، پژوهش نامه تاریخ، دوره ۹، شماره ۳۵، صص ۱ تا ۵۲

جمال پور، حمید؛ پروین، خیراله؛ مرادی، مریم (۱۴۰۱). تحلیل فرایند تحریم های یک جانبه آمریکا و تاثیر آن بر اشتغال و توسعه در ایران، نشریه سیاست پژوهی ایران، شماره ۳۳، دوره ۹، صص ۱ تا ۱۹

حدادی، مهدی؛ کریمی، سیامک (۱۳۹۶). اعمال یک جانبه دولت ها به عنوان منبع تعهد بین المللی در حقوق بین الملل، فصلنامه تحقیقات حقوقی، شماره ۸۱، صص ۲۸۹ تا ۳۱۳

حسینی محجوب، حسین؛ عزیزی، ستار؛ محبی، محسن (۱۴۰۰). تحریم های اقتصادی یک جانبه در میانه اعمال قدرت نرم و سخت، فصلنامه علمی مطالعات قدرت نرم، سال یازدهم، شماره دوم، صص ۳۱ تا ۴۹

رجبی، محمد (۱۴۰۱). بررسی تحریم های بین المللی و موازین حقوق بشر با تاکید بر تحریم های چند جانبه علیه ایران، فصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی، سال یازدهم، شماره ۱، صص ۱۳۵ تا ۱۶۰

مهران، نجمه (۱۳۹۰)، بررسی مشروعیت تحریم‌های بین‌المللی از منظر حقوق بشر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران مرکز

هدایتی چنانی، رحمان (۱۴۰۲)، خسارات جسمانی، مالی، امنیتی در نیروهای مسلح در پرتو قوانین ایران و تحریم‌های بین‌المللی، رساله دکتری تخصصی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل

وحدتی، علی (۱۴۰۲)، تبیین نظریه موضع سازمان‌های بین‌المللی نسبت به تحریم‌های آمریکا علیه ایران از منظر حقوق بشر در دوران ریاست جمهوری ترامپ، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی

وکیلی، فرهاد (۱۳۹۳)، رژیم بین‌المللی تحریم ایران: تحلیلی بر قطعنامه‌های شورای امنیت، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه

-منابع انگلیسی-

Hendrickson, David (1994), *The Democratist Crusade: Intervention, Economic Sanctions and Engagment, World policy Jurnal, Volume 11, no4*

الوندی، حامد؛ فرحی، حسین (۱۳۹۹)، بررسی مشروعیت تحریم‌های اقتصادی از نظر حقوق بین‌الملل با تاکید بر تحریم ایران از سوی آمریکا، پنجمین کنفرانس بین‌المللی مطالعات حقوقی و قضایی، صص ۱ تا ۲۱

پایان‌نامه‌ها

اصغری سندی، محمد (۱۴۰۱)، بررسی تحریم‌های بین‌المللی از منظر داخلی در دهه اخیر: فرصت یا تهدید، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور استان تهران، مرکز پیام نور تهران غرب

بقایی برزآبادی، افسانه (۱۳۹۲)، آثار حقوقی تحریم‌های بین‌المللی بر تدارکات در صنعت نفت ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران مرکز

بهادران، فاطمه (۱۳۹۷)، تاثیر تحریم‌های بین‌المللی بر صنعت پتروشیمی ایران با تاکید بر صادرات و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، موسسه آموزش عالی راغب اصفهانی

جمیل احدی، احمد (۱۴۰۰)، اثر تحریم‌های بین‌المللی بر ورود به بازارهای جهانی: مورد مطالعه ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی

حسنی، یاسر (۱۴۰۳)، شناسایی و اولویت بندی پیامدهای حاصل از تحریم بر فرایند بازرسی در بازرگانی بین‌المللی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، موسسه آموزش عالی سپهروردی

خدایی فام، حجت (۱۳۸۹)، سازوکارهای حقوقی مواجهه با تحریم‌های اقتصادی ایران در پروژه‌های بین‌المللی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور استان تهران

سعاد پناه، ثنا (۱۴۰۱)، مشروعیت تحریم‌های یک جانبه بین‌المللی در پرتو حقوق بین‌الملل محیط زیست، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس

عباس زاده، محمدرضا (۱۳۹۹)، اضطراب در سایه تحریم: رافع مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور استان سمنان

عباسی، سعید (۱۳۹۸)، بررسی تاثیر تحریم بر قراردادهای بین‌المللی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی

غلامی، افسانه (۱۳۹۵)، بررسی تاثیر تحریم‌های اقتصادی بین‌المللی بر تجارت خارجی کشورهای هدف با آمریکا، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه محدث نوری

فرهمندزاد، زینب (۱۴۰۰)، مسئولیت بین‌المللی ناشی از وضع و اعمال تحریم‌های یک جانبه آمریکا علیه ایران، رساله دکتری تخصصی، دانشگاه علامه طباطبائی

محمدیان، ایمان (۱۳۹۳)، آثار حقوقی تحریم بر اجرای قراردادهای داخلی و بین‌المللی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علم و فرهنگ تهران